

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง "การศึกษาการรับบทบาทสมมติในการพัฒนาตัวละครหญิงประสงค์ของเด็กวัยอนุบาล" ผู้วิจัยได้ศึกษาหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. บทบาทสมมติ

- 1.1 ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติ
- 1.2 คุณค่าและประโยชน์ของการแสดงบทบาทสมมติ
- 1.3 การรับบทบาทสมมติ
- 1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติ

2. ลักษณะหญิงประสงค์

- 2.1 ความหมายของลักษณะหญิงประสงค์
- 2.2 ลักษณะหญิงประสงค์
- 2.3 หลักการพัฒนาตัวละครหญิงประสงค์
- 2.4 แนวทางในการพัฒนาตัวละครหญิงประสงค์
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวละครหญิงประสงค์

บทบาทสมมติ

1.1 ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติ

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติ ไว้ดังนี้

เดวิส (Davis 1962) ได้กล่าวถึง การเรียนที่ใช้บทบาทสมมติว่าเป็นการจัดสภาพการณ์เพื่อให้ผู้แสดงได้มีโอกาสแสดงบุคลิกภาพของเขาอย่างอิสระในการร่วมกลุ่ม สภาพการณ์นี้จะใช้หลักการแสดงบทบาทสมมตินั้น ครูจะเป็นผู้เตรียมเรื่องเอาไว้ อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในการแสดงไม่จำเป็นต้องมีการซ้อมมาก่อนจะมีเพียงให้ผู้แสดงหรือสมาชิกในกลุ่มได้ทราบจุดมุ่งหมายที่จำเป็นบางประการของสถานการณ์ที่กำหนดไว้ั้นระยะเวลาที่ใช้แสดงก็ใช้เวลาเพียงช่วงสั้น ๆ โดยมุ่งให้ผู้แสดงได้เรียนรู้จากการสังเกตหรือการวิเคราะห์บทบาทที่แสดงไปโดยมีการอภิปรายด้วย

แชฟเทล และ แชฟเทล (Shaftel and Shaftel, 1967) ให้ความหมายการแสดงบทบาทสมมติว่าเป็นวิธีการที่จะฝึกฝนเพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ควรในการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งมีเทคนิคหลายอย่าง เช่น การอภิปราย, การนิยาม, การวิเคราะห์ปัญหา, การแสดงและปฏิบัติกรจากผู้ดู

ลี (Lee, 1974) ได้ให้ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติว่า หมายถึง การเรียนรู้จากการดูบทบาทของผู้แสดงในสถานการณ์จำลอง การแสดงบทบาทสมมติจะแตกต่างกันจากการแสดงละคร คือ ผู้แสดงบทบาทสมมติจะต้องคิดคำพูดและแสดงท่าทางโดยทันทีไม่มีการเตรียมบทพูดไว้ล่วงหน้า

พิศนา แชนงณี (2519) ให้ความหมายของการแสดงบทบาทสมมติว่าเป็น เครื่องมือและวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องที่เรียน โดยผู้สอนสร้างสถานการณ์สมมติและบทบาทสมมติขึ้นให้ผู้เรียนได้แสดงออกมาตาม ที่คิดว่าจะเป็น และถือเอาการแสดงออกทั้งทางความรู้และพฤติกรรมของผู้แสดงมาเป็นข้อ อภิปรายในการเรียนรู้

ประหมัด จิระวาทัง (2522) กล่าวถึง การแสดงบทบาทสมมติว่าเป็น การแสดงที่ไม่มีการเตรียมก่อน แสดงไปตามลักษณะนิสัยของตัวละครที่ถูกกำหนดโดยผู้แสดง ต้องพยายามหาวิธีแก้ปัญหาให้ได้ การแสดงบทบาทจะช่วยให้ผลต่อผู้เรียนในหลายโอกาส เช่น เป็นการเตรียมพร้อมที่จะแก้ปัญหาบางอย่างในอนาคตการถ่ายทอดข้อเท็จจริงการวิเคราะห์ สถานการณ์บางอย่างตามความเห็นผู้อื่น ควรให้ผู้เรียนแสดงบทบาทโดยอิสระ ทั่วไ้แต่กรณี ที่จะไม่ไหวแล้ว จึงไม่ปล่อยให้แสดงต่อไป

พลา สัตยธรรม (2524) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กเรียนได้มีโอกาสแสดงออกได้หลายทาง ทั้งทางการพูดและการแสดงท่าทาง นักเรียนได้แสดงบทบาทสมมติ เช่น เป็นคุณพ่อ คุณแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน หรือบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

จากความหมายของการแสดงบทบาทสมมติข้างต้น พอสรุปได้ว่าการแสดงบทบาทสมมติ เป็นเครื่องมือและเทคนิคอย่างหนึ่งที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการสอนที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทั้งการพูด การแสดงอารมณ์และท่าทางตามสถานการณ์ที่สมมติขึ้น โดยไม่มีการเชื่อมล่วงหน้า ช่วยให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องที่เรียนและสิ่งที่จะต้องปฏิบัติต่อเพื่อน

1.2 คุณค่าและประโยชน์ของการแสดงบทบาทสมมติ

นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงคุณค่าและประโยชน์ของการแสดงบทบาทสมมติไว้ดังนี้

ไมเออร์ (Maier, 1952) กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นวิธีการช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้นและขยายความรู้อันเกี่ยวกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา

แชฟเทลและแชฟเทล (Shaftel and Shaftel, 1967) กล่าวถึงคุณค่าของการแสดงบทบาทสมมติว่าช่วยทำให้เด็กเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้อื่น ช่วยลดความตึงเครียดและความคับข้องใจของเด็กทำให้ทราบความต้องการของเด็กและทำให้เด็กเข้าใจตนเองดียิ่งขึ้น

พิตนา แชนนีน (2519) กล่าวได้ว่า บทบาทสมมตินับว่าเป็นเครื่องมือและวิธีการอย่างหนึ่งซึ่งช่วยในการสอนได้มาก ครูสามารถนำบทบาทสมมติไปช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ หลายด้าน ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่าพฤติกรรมทุกพฤติกรรมมีสาเหตุ
2. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ความเข้าใจนี้จะช่วยทำให้ผู้เรียนรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา
3. ช่วยลดความรู้สึกตึงเครียดของผู้เรียน
4. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความต้องการของผู้เรียน
5. ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในทางที่ดี

6. ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสำรวจค่านิยมของตนและหาหลัก
ยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของตน

7. ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสัมพันธ์ในกลุ่มมาที่ดีขึ้น
8. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตนในสังคม
9. ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการแก้ปัญหา และการตัดสินใจ
10. ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ และฝึกการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม

ในหลาย ๆ บทบาท

11. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติขั้นตอน "รู้สึก คิด กระทำ"

ศิริกาญจน์ โภษะ (2522) กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากการแสดงบทบาทสมมติ
ว่าเป็นการฝึกนักเรียนในการแก้ปัญหา เจาะหน้าช่วยให้นักเรียนได้รู้ถึงความขัดแย้ง ความเป็นจริง
ของโลกจากสถานการณ์สมมติที่ครูจัดขึ้นช่วยให้นักเรียนสอนของครูมีชีวิตชีว ทำให้นักเรียนกระตือรือร้น
ที่จะอภิปรายปัญหา ช่วยฝึกนักเรียนให้แสดงออก ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ เช่น
พัฒนาการทางกาย ทางสังคมทางภาษา และความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์

พกา สัตยธรรม (2534) กล่าวว่า การแสดงบทบาทช่วยให้การเรียนรู้
สนุกสนานและมีชีวิตชีวามากขึ้น ทั้งยังได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงคุณลักษณะเด่น ๆ ใน
ด้านต่าง ๆ ออกมาเช่น การพูดเก่งการแสดงบทบาทเหมาะสม ไหวพริบในการแสดง

ชูศรี สนิทพรชากร (2525) ได้กล่าวว่า การแสดงบทบาทสมมติจะทำให้
ผู้เรียนเข้าใจเรื่องชัดเจนขึ้นเพราะเรื่องนั้น ๆ จะเป็นเรื่องที่สมมติจากเรื่องจริง ๆ ซึ่งจะ
เป็นการฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่จะนำไปปฏิบัติในสภาพจริงด้วยเป็นการเปิดโอกาสให้ได้กล้าได้
แสดงออก

พนัส ทัศนาคินทร์ (2526) ได้กล่าวถึง การแสดงบทบาทสมมติว่าเป็นวิธี
การหนึ่งในการช่วยสร้างค่านิยมให้แก่ความคิดของนักเรียนได้ โดยหลังจากการแสดงบทบาทแล้ว
ครูอาจจะเปิดการอภิปรายโดยการถาม เช่น "ในตอนนี้นักเรียนแสดงนั้นมีความรู้สึก
อย่างไรบ้างในชีวิตจริงหากพบเหตุการณ์เช่นนี้ นักเรียนจะทำอย่างไร" "จากการแสดงนี้เราได้
ความรู้ความเข้าใจเรื่องอะไรบ้าง เป็นต้น

จากคุณค่าและประโยชน์ของการแสดงบทบาทสมมติที่กล่าวมาที่สรุปได้ว่าการแสดงบทบาทสมมติเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศของการเรียน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่น นักเรียนมีโอกาสทดลองและเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตนสามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ และทำให้ครูรู้จักนักเรียนได้ดียิ่งขึ้น

1.3 การใช้บทบาทสมมติ

การนำบทบาทสมมติมาเป็นเครื่องมือในการสอน ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้โดยตรง โดยครูเป็นผู้จัดสถานการณ์หรือเรื่องราวที่ครูต้องการให้เด็กเกิดการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้เด็กมีโอกาสได้กระทำ แสดงความรู้สึกลึกซึ้งและตัดสินใจด้วยตนเอง ส่งผลกระทบจนทำให้เด็กเกิดความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความกล้าที่จะแสดงออกและเกิดความสุขสบายที่ได้ร่วมทำกิจกรรม

การนำบทบาทสมมติมาใช้ในการเรียนการสอน ส่วนใหญ่มี 2 วิธี คือ

1. การใช้บทบาทสมมติแบบเตรียมบทไว้พร้อม หมายถึง ผู้สอนได้เตรียมบทไว้ล่วงหน้า ผู้แสดงอาจแสดงตามบทบาทบ้าง คิดบทบาทขึ้นแสดงเองบ้าง แต่ต้องตรงกับเนื้อเรื่องที่กำหนด
 2. การใช้บทบาทสมมติแบบไม่มีบทเตรียมไว้ หมายถึงผู้แสดงไม่ต้องฝึกซ้อมมาก่อน เมื่อเรียนถึงเรื่องใด ตอนใด ก็ออกมาแสดงได้ทันที โดยแสดงไปตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง (สุจิตรา บัวคำภา, 2525)
- หลักการในการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน มีผู้รู้หลายท่านได้เสนอแนะไว้ดังนี้
- เยาพา เดชชคุปต์ (2517) กล่าวถึงการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอนว่าควรใช้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ไม่ควรใช้เพื่อความบันเทิงเพียงอย่างเดียว หรือเพื่อให้เป็นไปตามโครงการสอนที่กำหนดไว้เท่านั้น วิมลรัตน์ ชัยสิทธิ์ (2522) ได้เสนอแนะการนำบทบาทสมมติไปใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้

1. การแสดงบทบาทสมมติควรใช้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ไม่ควรใช้เพื่อการบันเทิงเพียงอย่างเดียว
2. ในการแสดงบทบาทสมมติไม่ควรกำหนดเวลาแน่นอนตายตัวลงไป

3. เรื่องที่นำมาใช้ ไม่ควรเป็นเรื่องที่ยากเกินไป ควรเป็นเรื่องที่กระตุ้นให้
ผู้เรียนอยากอภิปรายเมื่อแสดงจบแล้ว
4. การแสดงบทบาทสมมติจะได้ผลเต็มที่เมื่อนำมาใช้ติดต่อกัน
พอสมควรไม่ใช่เป็นเพียงการค้นการเรียนรู้เพียงครั้งหรือสองครั้งเพื่อแก้ความ
เบื่อหน่ายของผู้เรียน
เท่านั้น
5. ควรใช้การแสดงบทบาทสมมติ เมื่อต้องการให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
และฝึกทักษะในการปฏิบัติงาน เรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์

พรวิทย์ แก่นทอง (2529) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับการนำบทบาทสมมติไปใช้ในการ
เรียนการสอนว่า เรื่องที่นำมาใช้ไม่ควรเป็นเรื่องยากเกินไป มีรายละเอียดหรือฉาก
ซับซ้อนมาก หรือไปกระทบกระเทือนความรู้สึกของผู้เรียนอย่างรุนแรง ควรเป็นหัวข้อความ
สัมพันธ์ของมนุษย์อย่างกว้าง ทุกคนมีความรู้เพียงพอที่จะร่วมอภิปรายและมีเป้าหมายที่เด่นชัด

ขั้นตอนในการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน:

แชฟเทิล (Shaftels) กล่าวถึงกระบวนการในการใช้การแสดงบทบาทสมมติเป็น
ขั้นตอนใหญ่ ๆ 9 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชุมเครื่อง (นำเข้าสู่เรื่อง)

แนะนำชี้แจงประเด็นปัญหา จุดสำคัญของปัญหา ให้ความเกี่ยวกับปัญหา
อธิบายและแสดง ครูเป็นผู้อธิบายการแสดงว่าเรื่องเป็นอย่างไร โดยสร้างประเด็นปัญหา
เป็นเรื่องและให้นักเรียนจับประเด็นของเรื่องได้คิดตีความหรือช่วยกันคิดวิเคราะห์ถึงปัญหานั้น ๆ

ขั้นที่ 2 เลือกผู้แสดงและกำหนดบทบาท

ครูและนักเรียนช่วยกันเลือกตัวแสดง ตามเรื่องที่เข้าใจแล้วและกำหนด
บทบาทว่าใครจะแสดงบทไหนตามความสมัครใจของนักเรียน

ขั้นที่ 3 จัดฉากและเตรียมการแสดง จัดลำดับการแสดง และขั้นตอนในการแสดง
ครูและนักเรียนที่เป็นผู้ช่วยกันจัดฉาก และครูช่วยนักเรียนที่จนแสดงให้เข้าใจบทบาท และลำดับ
การแสดงของตน

ขั้นที่ 4 เตรียมผู้ชมและผู้สังเกต กำหนดสิ่งที่จะสังเกต แบ่งหัวข้อในการสังเกต
ให้นักเรียนเป็นกลุ่ม ๆ

ครูเตรียมแบ่งให้นักเรียนส่วนหนึ่งเป็นผู้ดูแลและอีกส่วนเป็นผู้สังเกต ครู
เป็นผู้กำหนดว่าควรจ้องสังเกตในเรื่องอะไร และให้ใครสังเกตอะไรบ้าง

ขั้นที่ 5 บรรยายและแสดงบทบาทสมมติ เริ่มการแสดง ตำเนินการแสดง และ
การงยุติการแสดง

เมื่อนักเรียนพร้อมแล้วให้เด็กแสดงบทบาทสมมติตามบทที่กำหนดไว้และหยุด
การแสดงไว้ที่ปัญหา

ขั้นที่ 6 อภิปรายและประเมินสถานการณ์

ครูนำการสนทนาเกี่ยวกับการแสดงเนื้อเรื่อง โดยใช้คำถามจูงใจให้นักเรียน
ตอบเกี่ยวกับเรื่องที่แสดงมาแล้ว เพื่อทบทวนความจำ มีการอภิปรายร่วมกัน และหาทางเลือกใหม่
เพื่อหาข้อยุติที่น่าพอใจ

ขั้นที่ 7 แสดงซ้ำอีกครั้ง ตามทางเลือกใหม่เสนอแนะบทบาทต่อเนื้อเรื่อง หรือบทบาทใน
แบบอื่นตามความคิดเห็นขอ นักเรียน

ขั้นที่ 8 อภิปรายและประเมินสถานการณ์อีกครั้ง

ครูนำการสนทนาเกี่ยวกับเนื้อเรื่องและการแสดงโดยใช้คำถามให้นักเรียน
ตอบเกี่ยวกับเรื่องที่ได้แสดงแล้ว เพื่อประมวลความคิดพลดีและพลเสียของการกระทำนั้น ๆ

ขั้นที่ 9 แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสรุปข้อคิดที่ได้จากการแสดง โยงเหตุการณ์สู่
สภาพจริง เส้าประสบการณ์ให้นักเรียนเคยพบ สร้างข้อตกลงเกี่ยวกับหลักในการปฏิบัติ

ครูสนทนาพูดคุยกับนักเรียนเกี่ยวกับประสบการณ์ที่นักเรียนเคยพบที่ใกล้เคียง
เดียวกับเรื่องนี้และช่วยกันสรุป และร่วมกันคิดหาหลักในการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสม

วิธีการและเทคนิคในการใช้บทบาทสมมติ

ทีศนา เทียมเสมอ (Tisana Tiansame, 1972) ได้กล่าวถึงเทคนิคในการ
ใช้บทบาทสมมติที่ชอร์ (Shaw) เมเยอร์ (Maier) และสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ของสหรัฐอเมริกา
(The Adult Education Association of U.S.A.) ได้เสนอไว้หลายประการดังต่อไปนี้

1. การแลกเปลี่ยนบทบาท (Role Reversal) วิธีการนี้ผู้แสดงจะหมกเวียนกันแสดงบทบาทที่กำหนดไว้ในสภาพหนึ่งจนครบทุกบทบาท ตัวอย่างเช่น ในการสอนในเรื่องการชื้อขาย ในสถานการณ์ได้ครุมาเส้ากัน กำหนดผู้แสดงอย่างน้อย 2 คน (หรืออาจมีมากกว่า) นักเรียนคนหนึ่งแสดงเป็นคนชื้ออีกคนหนึ่งแสดงเป็นคนขาย เมื่อแสดงเสร็จให้เปลี่ยนบทบาทกันคนที่แสดงเป็นคนชื้อให้เปลี่ยนเป็นคนขาย และคนที่แสดงเป็นคนขายให้เปลี่ยนเป็นคนชื้อ วิธีการนี้จะช่วยให้คนแสดงเข้าใจบทบาท เกิดความคล่องตัวในการแสดง สามารถแสดงได้ทุกบทบาท เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ทำอย่างแท้จริง และสามารถรับตัวในการแสดงเป็นบุคคลต่าง ๆ ได้

2. การแสดงโดยมีลูกคู่ (Doubling) วิธีนี้เป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้แสดงเปิดเผยทัศนคติความรู้สึก ตลอดจนความคิดเห็นของตนโดยการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ การแสดงบทบาทโดยวิธีนี้สมาชิกจะมีการตอบสนองต่อกันอย่างฉิวเฉียด แต่มีผู้ช่วยหรือลูกคู่ซึ่งนั่งอยู่ข้างหลังจะช่วยผู้แสดง โดยแสดงความคิดเห็นหรือทัศนคติที่คิดว่าผู้แสดงคิดหรือรู้สึกแต่ไม่ได้แสดงออกมา ตัวอย่างเช่น ผู้แสดงกล่าวว่า "ฉันไม่รังเกียจกระเป๋ารถเมล์" ผู้แสดงเป็นลูกคู่อาจจะขัดขึ้นว่า "แต่ฉันคิดว่ากระเป๋ารถเมล์ควรพูดให้สุภาพกว่านี้" เป็นต้น

การแสดงแบบนี้จะใช้ผู้แสดงกี่คนก็ได้ทุกคนมีลูกคู่ เพราะในบางครั้งการสื่อความคิดเห็นของผู้แสดงคนหนึ่งอาจเป็นไปไม่ตลอดไปจึงลูกคู่จะช่วยทบทวนที่ขจัดสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเสีย เพื่อช่วยให้ผู้แสดงสะดวกใจในการแสดงยิ่งขึ้น

3. การแสดงบทบาทที่มีลูกคู่มากกว่า 1 คน (Mass Doubling) วิธีการนี้เหมือนกับวิธีที่แสดงไว้ในข้อ 2 แต่มีผู้แสดงเป็นผู้ช่วยเหลือหรือลูกคู่มากกว่า 1 คน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ได้ความคิดเห็นและทัศนคติหลาย ๆ ด้าน

4. การแสดงบทบาทที่ผู้แสดงราทึงกับตนเอง (Soliloquy) วิธีการนี้ขึ้นเพื่อกำความคิดเห็นมาเป็นคำพูด โดยให้ผู้แสดงพูดหรือราทึงออกมาดัง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้แสดงหรือกลุ่มเกิดความเข้าใจ มีความรู้สึกและทัศนคติที่ดีต่อกัน ยังจะมีผลต่อการแสดงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ในการปฏิบัติตามกฎระเบียบจราจร ครูให้นักเรียนคนหนึ่งราทึงราทึงออกมาว่า เขามีความรู้สึกอย่างไรที่คนมักจะไม่ข้ามทางม้าลาย เป็นต้น

5. การแสดงบทบาทผสม (Multiple Role-Playing) วิธีการนี้ช่วยให้นักเรียนได้ประสบการณ์ที่เป็นจริงเกี่ยวกับการตัดสินใจในกลุ่ม Group Decision-Making การแสดงบทบาทผสมนี้จะแตกต่างจากการแสดงบทบาทโดยทั่วไป คือบทบาทเดียวกัน ผู้แสดงหลาย ๆ กลุ่มแสดงพร้อม ๆ กันไป โดยไม่มีผู้ช่วยเหลือหรือครุคอยแนะนำ วิธีการนี้จะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถสนองความต้องการและให้ประสบการณ์ที่เป็นจริงเกี่ยวกับการอภิปรายร่วมกันเป็นกลุ่ม

6. การหมุนเวียนบทบาท (role-rotation) วิธีการนี้ คือ ให้นักเรียนหลาย ๆ คน เปลี่ยนกันมาแสดงเป็นตัวละครตัวเดิม เช่น การสอนเรื่องความมีระเบียบวินัยในการแต่งกายของนักเรียน ครูให้นักเรียนออกมาแสดงการแต่งกายที่ถูกต้องซ้ำ ๆ กันหลาย ๆ คน เพื่อให้เห็นถึงการแต่งกายหลาย ๆ แบบ นำมาเปรียบเทียบและสรุปแบบที่ถูกต้องที่สุดในตอนท้าย

วิธีนี้จะใช้ได้เมื่อต้องการคำตอบเกี่ยวกับปัญหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และจะช่วยให้ได้รับการตอบสนองเกี่ยวกับปัญหานั้นได้หลายวิธี เพื่อนำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์ และสรุปปัญหานั้นได้

7. การแสดงบทบาทสองบทบาทในคนเดียว (Monodrama) วิธีการนี้เป็นการเล่นที่ผู้แสดงคนเดียวแสดงบทสองบทบาท โดยผู้แสดงจะต้องแสดงบทบาทกลับไปกลับมา วิธีการนี้จะช่วยให้นักเรียนมีความคล่องตัวและมีความเข้าใจงานบทบาททั้งสองได้ดีขึ้น ตัวอย่าง เช่น ผู้เรียนมีทัศนคติไม่ดีต่อครูบางคน มีความคิดว่าครูท่านนั้นขาดความยุติธรรมต่อตนเอง สภาพการณ์เช่นนี้ ทำให้เด็กเกิดความขัดแย้งขึ้น ครูอาจจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนนั้นประสบ โดยให้ผู้เรียนนั้นหรือคนอื่น ๆ แสดงเป็นนักเรียนและเป็นครูสลับกันไป เพื่อให้เข้าใจถึงความรู้สึกของครูเป็นต้น

8. การใช้วิธีดูภาพสะท้อน (The Mirror Technique) วิธีการนี้ใช้ในการแสดงเป็นหมู่ โดยนำปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มมาที่สมาชิก แสดงเพื่อให้เห็นเจ้าของปัญหาและเห็นตนเองเป็นอย่างไร จากการดูเพื่อแสดงบทบาทของตน ซึ่งเปรียบเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้เห็นภาพของตนเอง ตัวอย่าง เช่น ผู้เรียนคนหนึ่งอาจจะไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงงานเรื่องระเบียบของห้องเรียน ครูอาจจัดบทบาทสมมติขึ้น วิธีนี้ช่วยให้นักเรียนบางคนเห็นภาพสะท้อนของตนเอง เพื่อให้เห็นถึงผลเสียของการไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น ๆ เป็นต้น

9. การแลกเปลี่ยนบทบาทเป็นกลุ่ม (Group Role-reversed) วิธีการนี้จะใช้เพื่อให้สมาชิกเข้าใจถึงความรู้สึก ความคิดและทัศนคติของผู้อื่น โดยกำหนดให้สมาชิกทุกคนในกลุ่ม แสดงบทบาทของสมาชิกอื่นภายในช่วงเวลาหนึ่งแล้วกลุ่มจะได้รับบทบาทที่สมาชิกทุกคนจะต้อง ร่วมกันแก้ไข จากการรวมบทบาทของผู้อื่นที่เขาแสดงอยู่และในช่วงสุดท้ายของการแสดง ก็จะเป็นการอภิปรายเกี่ยวกับการรับรู้ที่สมาชิกได้รับจากการแสดงของผู้อื่น เช่น ครูกำหนด ให้ทุกคนดูและให้ช่วยกันแก้ปัญหาว่า ท้าย่างไรจึงจะทำให้เด็กนักเรียนทุกคนช่วยกันรักษาความ สะอาดของโรงเรียนร่วมกัน ไม่ทิ้งเศษขยะลงรอบ ๆ บริเวณโรงเรียน สมาชิกทุกคนในกลุ่ม จะช่วยกันหาวิธีที่ดีที่สุด หลังจากแสดงจบให้มีการอภิปรายกัน

10. การแสดงบทบาทของผู้ชม (Audience Role-Playing) วิธีการนี้ใช้กับ ผู้ที่จำนวนมาก ๆ โดยมีจุดประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มผู้ชม: เกิดความรู้สึกและ ทัศนคติ วิธีการนี้จะเริ่มจากการสร้างทัศนคติในทางลบให้แก่ผู้ชม แล้วจะจัดประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้ผู้ชมค้นพบทัศนคติที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง จากการเปลี่ยนทัศนคตินี้จะมี การเปลี่ยนแปลง ไปจากเดิมทุกครั้งที่ได้รับประสบการณ์ใหม่ ตัวอย่าง เช่น การแสดงความรับผิดชอบทำความสะอาด ห้องเรียนร่วมกัน ครั้งที่ 1 สมาชิกทุกคนลงทะเบียนที่ห้องเรียนไม่สะอาดไม่มาอยู่ ครั้งที่ 2 การแสดงเป็นไปในแนวที่บางคนรับผิดชอบ แต่บางคนยังไม่รับผิดชอบ ห้องเรียนน่าอยู่ขึ้น แต่ สมาชิกบางคนเหนื่อยมากไป ครั้งที่ 3 สมาชิกทุกคนช่วยกันทำความสะอาด ห้องเรียนสะอาด น่าอยู่ การแสดงทั้ง 3 ครั้ง จะทำให้ผู้ชมเลือกแนวทางที่ดีที่สุดของตนได้

1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้บทบาทสมมติในการเรียนการสอน

งานวิจัยในต่างประเทศ

ในต่างประเทศได้มีการวิจัยเกี่ยวกับการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติในการเรียน การสอนไว้เป็นจำนวนมากไม่น้อย ที่พอจะประมวลมาได้มี ดังนี้

ทราวิสส์ และ ปีเตอร์ (Travis and Peter 1974,) แห่งมหาวิทยาลัย
 สแตมฟอร์ด ได้ศึกษาการปลูกฝังความยุติธรรมกับเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้การแสดง
 บทบาทสมมติประกอบการเรียน ใช้แนวเดียวกันที่เปียเจต์ และโคล์เบอร์ก ได้เคยทำมาก่อนเป็น
 การสำรวจคุณธรรมในตัวเด็กและช่วยการสอนของครูที่แชฟเทิล (Shafteel) ได้เสนอเอาไว้
 การอภิปรายสถานการณ์ทางศีลธรรมและมีการปฏิสัมพันธ์กัน ผลปรากฏว่าการพัฒนาทาง
 ศีลธรรมเกี่ยวกับความยุติธรรมของนักเรียนดีขึ้นกว่าเดิม

เลเซอร์ (Leyser, 1976) ได้ศึกษาโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติกับนักเรียนที่มี
 สังคมมิติต่ำ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับ 3 ถึง 5 จำนวน 65 คน ในโรงเรียนประถมศึกษา
 สองแห่ง ผลการศึกษาพบว่าการใช้การแสดงบทบาทสมมติในการเรียนสามารถช่วยเด็กที่มีสังคม
 มิติต่ำ มีปัญหาเข้ากับเพื่อนไม่ได้ ช่วยให้ได้ปรับตัวเข้ากับเพื่อนฝูงได้ดีขึ้น ครูเข้าใจเด็กดีขึ้น
 และมีความสุขมากสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาทางสังคม

ชูดท์ (Shoudt, 1976) ได้ศึกษาการใช้บทบาทสมมติในการฝึกทักษะปฏิสัมพันธ์
 ทางสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนอนุบาลจำนวน 75 คน โดยวิธีสอบก่อน
 การเรียน และสอบหลังการเรียนกับกลุ่มตัวอย่างผลการศึกษาพบว่าผู้ที่ได้รับการฝึกและไม่ได้รับ
 การฝึกมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับการฝึกมีนิสัย
 เอื้อเฟื้อมากขึ้น

แมนเดลบาว์ม (Mandelbaum, 1976) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการฝึกเพื่อส่งเสริมการ
 พัฒนาทางศีลธรรมตามหลักของเปียเจต์ และโคล์เบอร์ก โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติกับการ
 ไม่ฝึก โดยทดลองกับนักเรียน 84 คน ทดลองโดยการสัมภาษณ์ ผลปรากฏว่าการฝึกโดยการ
 ใช้การแสดงบทบาทสมมติมีผลดีกว่าการไม่ฝึก

โคโนลีย์ (Conoley, 1977) ได้ศึกษาผลของการใช้การแสดงบทบาทสมมติ
 ในการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาชั้น 3 4 และ 5 จำนวน 142 คน แบ่งออกเป็น
 สามกลุ่ม ใช้เวลาทดลองสองสัปดาห์ วันละ 30 นาทีทุกวันมีการทดสอบก่อนการเรียนและ
 ภายหลังจากเรียนกับกลุ่มตัวอย่างทั้งสามกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า การใช้การแสดงบทบาทสมมติ
 เข้าเป็นองค์ประกอบในการเรียนการสอนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนมากกว่า
 กลุ่มควบคุม ทำให้นักเรียนมีสังคมมิติดีขึ้น และเปลี่ยนแปลงจากการปิดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่
 บุคคลอื่นมากขึ้น

ลอนนอตตี (Lonnotti. 1977.) ได้ศึกษาผลการใช้การแสดงบทบาทสมมติที่เน้น
การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ทดลองกับนักเรียนอายุ 6 ปี และ 9 ปี ผลการศึกษาพบว่า
นักเรียนที่ฝึกการใช้การแสดงบทบาทสมมติมีพฤติกรรมการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
เพิ่มมากกว่ากลุ่มควบคุม

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้กิจกรรมบทบาทสมมติในการเรียนการสอนในประเทศไทย
มีดังนี้

วิมลรัตน์ ชัยสิทธิ์ 2522 ได้ศึกษาการแสดงบทบาทสมมติในการสอบกลุ่มบูรณาการ
สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง การรักษาความสะอาดและความสวยงามของธรรมชาติ
ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการแสดงบทบาทสมมติกับ
นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีธรรมดาไม่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองกลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการแสดงบทบาทสมมติมีความสนใจ
และกระขี้หรือร้นต่อการเรียนมาก กล่าวแสดงออกมากขึ้น สนุกสนานในการเรียน และมีพฤติกรรม
ที่ดีในการช่วยกันรักษาความสะอาดของห้องเรียนและบริเวณสนามหน้าห้องเรียนเพิ่มขึ้น

สุณีย์ ชุ่มจิต (2523) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติด้าน
มนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียนหน่วย "ชีวิตในบ้าน" ด้วยการสอน
แบบป๊อซและไม่นำใช้การแสดงบทบาทสมมติ จำนวน 132 คน ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่
เรียนโดยนำใช้การแสดงบทบาทสมมติมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่เรียนโดยนำใช้การแสดงบทบาทสมมติมีผลสัมฤทธิ์สูงกว่า
นักเรียนที่เรียนด้วยการไม่นำใช้การแสดงบทบาทสมมติ ส่วนที่ทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์ปรากฏว่า
นักเรียนที่เรียนโดยนำใช้การแสดงบทบาทสมมติมีทัศนคติด้านมนุษยสัมพันธ์สูงกว่านักเรียนที่เรียนโดย
ไม่นำใช้การแสดงบทบาทสมมติ

รัตนา นฤภัทร (2524) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการสอนทักษะการทวนซ้ำ ด้วยวิธีบรรยาย การให้ตัวแบบและบทบาทสมมติแก่นักศึกษาจิตวิทยาการศึกษา ผลการศึกษา พบว่าวิธีสอนแบบบทบาทสมมติให้ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนทักษะการทวนซ้ำที่สูงกว่าวิธีสอนแบบ การให้ตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และ สูงกว่าวิธีสอนแบบบรรยายอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ แบบบรรยายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การสอนสองครั้งให้ผลสัมฤทธิ์ที่สูงกว่าการสอนครั้งเดียว อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

สุจิตรา บัวคาภา (2525) ได้ศึกษาการสอนจริยศึกษาด้วยการใช้และไม่ใช้การ แสดงบทบาทสมมติในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดอุดรธานี จำนวน 74 คน ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนที่เรียนจริยธรรมด้วยการใช้บทบาทสมมติเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าการสอนด้วยการไม่ใช้บทบาทสมมติ

วรดี สิริพิฑูร (2525) ได้ศึกษาการพัฒนาทัศนภาพแห่งตนโดยใช้บทบาทสมมติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้ แสดงบทบาทสมมติที่ครูกำหนดสถานการณ์ให้มีทัศนภาพแห่งตนสูงขึ้นจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .01

ฉลวยศรี มีใจเย็น (2526) ได้ศึกษาการทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนา จริยธรรมด้านความกตัญญูตเวทีของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 30 คน ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ มีการพัฒนาจริยธรรมด้านความ กตัญญูตเวทีแตกต่างจากนักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ

บุษพา เรืองรอง (2526) ได้ทดลองใช้ตัวแบบนิทานประชอณาภาพและกิจกรรม การแสดงบทบาทสมมติ เพื่อสอนความคิดรวบยอดเชิงจริยธรรม เรื่องความซื่อสัตย์ ความ เยื่อเพื่อพ่อแม่ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัยความตรงต่อเวลา และความ กตัญญูตเวที กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 80 คน ผลการทดลอง พบว่า การเล่านิทานประชอณาภาพกับกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ ทำให้นักเรียนมีความคิด รวบยอดทางจริยธรรมสูงขึ้น โดยที่วิธีการทั้ง 2 อย่างได้ผลไม่แตกต่างกัน

จิราภรณ์ หุ่นทรชกุล (2528) ได้ศึกษาผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อการพัฒนาการปรับตัวด้านสังคมกับเพื่อนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการทดลองปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการทดลองโดยการ角色扮演มีการพัฒนาการปรับตัวด้านสังคมกับเพื่อนดีกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เรือนแก้ว เพ็ญพุ่ม (2535) ได้ศึกษาผลของการใช้บทบาทสมมติที่มีต่อความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 16 คน ผลการศึกษพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยการ角色扮演มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การแสดงบทบาทสมมติเป็นวิธีที่ทำให้ผู้เรียนหรือผู้แสดงเกิดความเข้าใจในความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นทำตัวที่ตนคิดที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งเข้าใจเนื้อหาที่สอนอย่างลึกซึ้ง ช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ ตลอดจนการปรับตัวในการเข้าสังคมของผู้เรียนด้วย

2. ลักษณะที่พึงประสงค์

2.1 ความหมายของลักษณะที่พึงประสงค์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2531) ได้ให้ความหมายคำว่า ลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

ลักษณะ หมายถึง คุณภาพ, ประเภท, เครื่องแสดงว่าต่างจากสิ่งอื่น
 พึงประสงค์ หมายถึง ต้องประสงค์, ต้องการ

จากความหมายดังกล่าว ลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง คุณภาพที่ต้องการ ซึ่งคุณภาพที่ต้องการในที่นี้หมายถึง ลักษณะนิสัยทางสังคมที่บุคคลแสดงออกมาทางารประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยจะต้องมีลักษณะนิสัยทางสังคมที่ดีที่พึงประสงค์ ซึ่งบุคคลและสังคมยอมรับสรุปว่า ลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลและสังคมว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมและควรประพฤติปฏิบัติ

ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก ควรที่จะร่วมมือกันพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับเด็ก ซึ่งหมายถึง การส่งเสริมให้เด็กมีลักษณะที่พึงประสงค์ดีขึ้นมาเรื่อยๆ เพิ่มขึ้น

2.2 ลักษณะที่พึงประสงค์

ปัจจุบันทั้งผู้นำประเทศ รัฐบาล สถาบันต่าง ๆ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญและความสนใจในการปลูกฝังลักษณะที่พึงประสงค์แก่เด็กและบุคคลในสังคม โดยการกำหนดค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมต่าง ๆ ให้ยึดถือและประพฤติปฏิบัติเพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขโดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต

ลักษณะที่พึงประสงค์ หรือลักษณะนิสัยทางสังคมที่ดีที่ควรปลูกฝังหรือสร้างเสริมให้กับเด็กเล็กเท่านั้น ได้มีนักการศึกษาได้เขียนไว้หลายท่าน ดังนี้

สุนทรวิวัฒน์ และองค์การ อินทวิมพรรย์ (2524) เสนอว่าลักษณะนิสัยทางสังคมที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กเล็กนั้น คือ

1. กิริยามารยาทเรียบร้อยตามธรรมเนียมไทย
2. สำนึกและควบคุมตนเองได้
3. มีสัมมาคารวะ
4. มั่นใจในตนเอง
5. มีระเบียบวินัย
6. กล้าแสดงออก
7. แก้ไขปัญหาได้
8. มีเหตุผล
9. ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้
10. มองโลกในแง่ดี
11. มีสุนทรียภาพ
12. รับผิดชอบ
13. เป็นประชาธิปไตย
14. ซื่อสัตย์
15. ประหยัด
16. ซื่อสัตย์
17. เมตตาและเอื้อเฟื้อ

พูนสุข บุญสวัสดิ์ และคณะ (2523) ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยทางสังคม
ที่ควรฝึกฝนอบรมให้เด็กเล็กมีพัฒนาการทางลักษณะนิสัยที่ดีดังต่อไปนี้

1. ซื่อตรง พูดความจริง
2. รักความยุติธรรม
3. รู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบ
4. อุตุน ชยัน
5. รู้จักค่าของเงินไม่สุรุ่ยสุร่าย
6. รักของ รู้จักเก็บของให้เป็นที และรักษาของ
7. รู้จักรงมัตระวังตน และรักษาความปลอดภัย
8. รู้จักทาความเคารพ และทักทาย
9. มีเหตุผล และรู้จักพูดแสดงความคิดเห็นและเหตุผลของตนเอง
10. รู้จักขอบคุณผู้ที่ช่วยเหลือ และหาทางตอบแทน
11. รู้จักยอมรับผลของการกระทำของตนเอง ไม่โทษผู้อื่น
12. ไม่เอาแต่ใจตัวเอง ไม่คิดอามาตาคู
13. รู้จักสวามและควบคุมตนเองในวาระต่าง ๆ
14. มีความตั้งใจที่จะปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ
15. รู้จักถ่อมตัวและไม่โอ้อวด
16. รู้จักแบ่งเวลา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526) ได้กล่าวถึงนิสัย
ที่ดีที่ควรส่งเสริมปลูกฝังให้แก่เด็กไว้ ณ หนังสือคู่มือการอบรมครูที่เลี้ยงเด็กเล็ก ดังนี้

1. ให้รู้จักควบคุมอารมณ์ มีเหตุผล ไม่ดุนเสียว โกรธง่าย มีจิตใจร่าเริง
แจ่มใส ชื่นชมต่อความไพเราะและสิ่งสวยงาม
2. ให้มีใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักการให้และ
การรับ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น
3. ให้รู้จักปรับตัว เข้ากับหมู่คณะได้ กล้าแสดงออก รู้จักเล่นแลขทำงานร่วมกับ

หมู่คณะ

4. ให้เด็กรู้จักเชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งสอน
5. ให้เด็กเชื่อสัตย์ กล่าวพูดความจริง ยอมรับผิด
6. ให้มีความกตัญญู เชื่อถือในคำสั่งสอนของศาสนา
7. ให้มีความซื่อสัตย์เที่ยง รู้จักรับผิดชอบการทำงานที่ได้รับมอบหมาย
8. ให้รู้จักสิทธิของตนและผู้อื่น
9. ให้เด็กเรียบร้อยอยู่ในระเบียบวินัยที่ดี รู้จักการเป็นผู้กล้าและผู้ตามที่ดี
10. ให้เด็กรู้จักรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527) ได้ระบุลักษณะนิสัยทางสังคมที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่เด็กเล็กไว้ดังนี้

1. มีสัมมาคารวะ และมารยาททั้งในการพูด การฟัง และปฏิบัติตน
2. รู้จักเชื่อฟังอย่างมีเหตุผล
3. รู้จักกาลเทศะและการรอคอย และความอดกลั้น
4. กล้าหาญและมีความเชื่อมั่นในตนเอง
5. มีระเบียบวินัยในตนเอง
6. ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่พูดปด ไม่โกหกโมย
7. มีความเมตตา กรุณา มีน้ำใจ รู้จักเสียสละและแบ่งปัน
8. รู้จักกาเห็นภัยและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
9. ยอมรับและเคารพสิทธิของผู้อื่น
10. รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
11. รู้จักเป็นผู้กล้าและผู้ตามที่ดี รู้จักแพ้ชนะ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา
12. รู้จักรับฟังและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
13. รู้จักและอนุรักษ์ธรรมเนียมและประเพณีที่ดี

มูลนิธิ กุญชรินทร์ (2526) มีความเห็นว่า การพัฒนาลักษณะนิสัยทางสังคมให้แก่เด็กเล็กนั้น ควรเน้นลักษณะนิสัยในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. การช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น
2. ความรับผิดชอบ
3. กิริยามารยาทเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ และรู้จักใช้เวลาจากที่เหมาะสม
4. มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง รู้จักแก้ไขปัญหาและ

กล้าแสดงออก

5. รู้จักทำงานรวมกลุ่มและปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้
6. มีระเบียบวินัย
7. ชยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน

บุษบง ทองอยู่ (2526) ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยทางสังคมที่ควรเน้น ดังนี้

1. กิริยามารยาทเรียบร้อยตามธรรมเนียมไทย
2. ช่วยตนเองได้
3. มีระเบียบวินัย
4. แก้ปัญหาได้
5. มีเหตุผล
6. ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ให้ความร่วมมือและ

ช่วยเหลือผู้อื่น

7. รู้จักปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตน
8. ชยัน กระตือรือร้น
9. ซื่อสัตย์
10. เมตตา เห็นใจผู้อื่น เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว

สำหรับแผนการจัดประสบการณ์ชั้นเด็กเล็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2528) ได้ระบุจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะนิสัยทางสังคมไว้ สรุปได้ ดังนี้ คือ

1. ให้รู้จักปฏิบัติตนตามระเบียบของโรงเรียน
2. รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
3. รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่
4. รู้จักการปฏิบัติตนต่อบุคคลต่าง ๆ
5. รู้จักมีความเชื่อเพื่อเพื่อน
6. รู้จักความมีระเบียบวินัย
7. รู้จักมารยาทของสังคมและการปฏิบัติตนตามประเพณีไทย

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาและเอกสารต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้ระบุถึงลักษณะที่ดีที่ประสงค์หรือลักษณะนิสัยทางสังคมที่ดีที่ควรมุ่งเน้นพัฒนาให้แก่เด็กเล็กไว้คล้ายคลึงกัน สรุปได้ว่าควรจัดมาลักษณะที่ดีที่ประสงค์ให้แก่เด็กเล็กในเรื่องต่อไปนี้คือ

1. มารยาทที่ดีงาม
2. ความมีระเบียบวินัย
3. ความรับผิดชอบ
4. ความเชื่อเพื่อเพื่อน
5. ความอดทนในการรอคอย
6. การเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้นำลักษณะที่ดีที่ประสงค์ 2 ลักษณะ คือ มารยาทที่ดีงาม (การไม่แกล้งเพื่อน) และความเชื่อเพื่อเพื่อน (การมีน้ำใจต่อเพื่อน) มาเพื่อพัฒนาลักษณะที่ดีที่ประสงค์ของเด็กวัยอนุบาล ลักษณะที่ดีที่ประสงค์ 2 ลักษณะนี้ได้จากผลการสำรวจพฤติกรรมที่ไม่ดีที่ประสงค์ของเด็กวัยอนุบาลที่เกิดขึ้นในโรงเรียน (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ง)

2.3 หลักการพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์

การพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับเด็กนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีจุดหมายที่แน่นอนว่าจะพัฒนาเด็กไปในแนวทางใด ต้องการให้เด็กมีลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์อย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้วางวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาอบรม การจัดกิจกรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้เด็กได้พัฒนาลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์เหล่านั้น ซึ่งให้นักการศึกษาได้เสนอแนะหลักการพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับเด็กเล็กไว้ดังนี้

มุสดี กุญอินทร์ และคณะ (2526) ได้เสนอหลักการพัฒนาลักษณะนิสัยทางสังคมสำหรับเด็กเล็ก ไว้ดังนี้

1. การสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็กจะต้องคำนึงถึงอิทธิพลและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก ครูจึงควรมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กเพื่อจะได้จัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับอิทธิพลของเด็ก แม้ว่าเด็กจะไม่สามารถพัฒนาลักษณะนิสัยต่าง ๆ ในระดับของเด็กเองเด็กจะเรียนรู้ได้จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ขณะที่เด็กเล่นกับเพื่อน ๆ เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้เรื่องการผลัดกันเล่นของเล่น กติกาในการเล่น บทบาทในการเล่น ตลอดจนการเก็บของเข้าที่อย่างเป็นระเบียบ เป็นต้น
2. การสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ติดเป็นนิสัย ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรจะช่วยย่นให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนและกระทำอย่างสม่ำเสมอและให้ปฏิบัติจนเคยชิน และดัดเดียนหรือหาวิธีแก้ไขโดยทันที เมื่อเด็กมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เพราะลักษณะนิสัยที่ดีนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยการให้ท่องจำหรือการฝึกเพียงครั้งเดียว
3. การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีควรจะผสมผสานอยู่ในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นการจัดการมาให้แก่เด็กจึงควรมีการสอดแทรกลักษณะนิสัยค่านิยม คุณธรรมต่าง ๆ อย่างผสมกลมกลืนในมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่เด็กจะได้รับตลอดระยะเวลาในช่วงวัยนี้
4. การวางแผนการจัดประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีของเด็กก่อนวัยเรียนจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายประการ เช่น ลักษณะสังคมที่เด็กอยู่ใกล้ชิด ความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก ความต้องการของเด็ก และพิจารณาปรับกิจกรรมให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาเด็กสำหรับเด็กที่มีปัญหาพิเศษ ซึ่งอาจมีสาเหตุจากตัวเด็กเองหรือจาก

สิ่งแวดล้อมจะต้องหาวิถีทางที่เหมาะสมในการช่วยเหลือเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับตนเอง มีเจตคติที่ดีต่อสังคมที่เด็กใกล้ชิด และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

5. ความสำเร็จในการสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้เด็กก่อนวัยเรียนอยู่ที่บทบาทและความร่วมมือของผู้ปกครองและครู เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด ผู้ปกครองและครูต้องมีความเข้าใจเด็ก ให้เด็กได้แสดงออกอย่างเสรีตามสมควร ให้กำลังใจและยกย่องชมเชยเด็กเมื่อเด็กแสดงออก ซึ่งลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ และจะต้องกำหนดให้เป็นแบบอย่างที่ดี

นอกจากนี้ ประเภทพรหม เอี่ยมสุภาภิต (2532) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า ครูหรือผู้เกี่ยวข้องควรมีความเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กในเรื่องต่อไปนี้คือ

1. ความสามารถในการเรียนรู้ เด็กเล็กสามารถเรียนรู้ได้ทั้งจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม
 - 1.1 การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากสภาพแวดล้อม โดยการกระทำของตน
 - 1.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์ทางอ้อม เป็นการเรียนรู้ที่เด็กได้รับโดยผ่านตัวแบบ ภายใต้อิทธิพลของการได้เห็น และได้ยิน
 - 1.3 การเรียนรู้จากการสังเกต คือ การที่เด็กจะสังเกตสิ่งที่เขาได้พบได้เห็นและลอกเลียนพฤติกรรมที่เขาสนใจ ตัวแบบที่จรรยาให้เด็กเกิดความสนใจนั้น จะต้องเป็นตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของผู้สังเกต ดังนั้น การนำการเรียนรู้จากการสังเกตมาใช้พัฒนาลักษณะนิสัยทางสังคมของเด็กเล็กจึงสามารถทำได้ดังนี้
 - 1) เลือกตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับลักษณะของเด็ก
 - 2) ใช้ตัวแบบแสดงลักษณะนิสัยที่ต้องการจะสร้างกับตัวเด็ก
 - 3) ให้นักเรียนเสนอตัวแบบ อาจจะเสนอในรูปของตัวแบบจริงหรือละครก็ได้
 - 4) เมื่อตัวแบบแสดงลักษณะนิสัยที่ต้องการจะต้องมีการใจแรงเสริม
 - 5) ให้เด็กมีโอกาสเห็นตัวแบบแสดงลักษณะนิสัยที่ต้องการสร้างเสริมบ่อยครั้ง

1.4 การเรียนรู้จากการนอกเสา เด็กเล็กสามารถที่จะเรียนรู้ได้จากการนอกเสาของครูหรือการนอกเสาจากหนังสือต่าง ๆ การเรียนรู้แบบนี้ได้ก็จะสร้างภาพพจน์ขึ้นในสมองแทนการได้เห็นโดยตรงจากตัวแบบที่จะสร้างลักษณะนิสัยโดยการใช่วิธีการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้เด็กฟังนั้นควรกำหนดให้มีตัวละครในเรื่อง ได้มีโอกาสรับการเสริมแรงทางบวก เมื่อตัวละครแสดงพฤติกรรมที่ดีที่ประสงค์ และควรจะได้รับรางวัลเมื่อตัวละครนั้นแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

2. ความสนใจของเด็กสามารถนำมาใช้เป็นแรงผลักดันให้เด็กสร้างลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ได้ เช่น

2.1 การที่เราทราบว่าเด็กเล็กมีลักษณะความสนใจร่วมกัน ดังนั้นในการจัดกิจกรรมควรจัดให้เด็กที่มีความสนใจในสิ่งเดียวกับเข้าร่วมกลุ่ม และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจของเด็กแต่ละกลุ่ม

2.2 เด็กเล็กมีความสนใจช่วงระยะเวลาสั้น ๆ จึงไม่ควรจัดกิจกรรมสร้างลักษณะนิสัยให้เกิน 20 นาที/กิจกรรม

สรุปได้ว่า หลักการพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่เด็กเล็กนั้น ครูจะต้องคำนึงถึงธรรมชาติและพัฒนาการด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการเรียนรู้ ความสนใจ ตลอดจนบุคลิกภาพของเด็ก เพื่อจะได้สามารถจัดกิจกรรมให้แก่เด็กได้อย่างเหมาะสม และจะต้องคอยเอาใจใส่ให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

2.4 แนวทางในการพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์

การดำเนินชีวิตในอนาคตของแต่ละบุคคลจะเป็นไปในรูปแบบใด ย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาของบุคคลนั้น ๆ ว่าจะซบเซาไปในแนวทางใด คือ ทางที่ถูกหรือไม่ว่าอย่างไร ซึ่งเกี่ยวกับลักษณะนิสัยที่จะเป็นตัวผลักดัน เพราะฉะนั้นการปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีหรือลักษณะที่พึงประสงค์กับเด็ก จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะว่าจะส่งผลกระทบต่อตัวเด็กเองและต่อสังคมโดยรวม หากแต่บุคคลในสังคมมีลักษณะที่พึงประสงค์ สังคมก็จะยอมรับยกย่องชื่นชม และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่ถ้าแต่ละบุคคลในสังคมมีลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมตรงข้ามเช่นกัน ดังนั้นจึงควรมหาแนวทางในการพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์กับเด็ก ซึ่งจะมีการศึกษาได้เสนอแนะแนวทางไว้ดังนี้

มุสตี กุญอินทร์ และคณะ (2526) กล่าวว่า ลักษณะนิสัยที่ดีของเด็กเล็ก เป็นสิ่งที่สามารถสร้างเสริมได้ในสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาเต็มที่ในทุก ๆ ด้าน และได้สรุปแนวทางการสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

การจัดสภาพแวดล้อมด้านสถานที่และเครื่องใช้ต่าง ๆ ควรให้มีบรรยากาศร่มรื่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด มีความปลอดภัยและจัดโดยคำนึงถึงลักษณะของเด็ก เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ควรให้เป็นระเบียบ ไม่เกะกะ มีลักษณะหยิบง่ายยกง่าย โต๊ะเก้าอี้ควรมีน้ำหนักเบาเคลื่อนย้ายได้ง่าย สะดวกในการทำความสะอาดและการเปลี่ยนกิจกรรมจากอย่างหนึ่งไปอย่างหนึ่ง โดยอาจให้เด็กเคลื่อนย้ายได้เอง นอกจากนี้ควรจัดบรรยากาศที่เหมือนกับบ้าน เช่น จัดให้มีมุมบ้าน ซึ่งอาจมีของใช้ เช่น หม้อข้าว หม้อแกง กะทะ ตี๋กตา ผ้าทอม หมอน เสื้อ ฯลฯ และให้เด็กมีที่เก็บของใช้ส่วนตัว เช่น ของใส่ของ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการพัฒนาลักษณะนิสัยต่าง ๆ ของเด็ก เช่น ความมีระเบียบ ความรับผิดชอบ การรู้จักช่วยเหลือตนเอง เป็นต้น

2. การจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม ควรจัดได้ 2 แนวทาง คือ

2.1 ครูสอนลักษณะนิสัยต่าง ๆ โดยตรง โดยใช้วิธีการสาธิต การบอกกล่าว การแนะนำ การสนทนา การเล่าเรื่องเหตุการณ์ หรือนิทาน การอ่านหนังสือให้เด็กฟัง การเล่นเกม เล่นละคร ร้องเพลง เป็นต้น

2.2 การสอนแทรกลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์เข้าไปในการจัดประสบการณ์ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะจัดกิจกรรมใดให้เด็ก ควรจะต้องคำนึงว่ากิจกรรมนั้น ๆ ควรจะมีส่วนปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงาม และจะต้องไม่เป็นกิจกรรมที่อาจส่งผลให้เด็กเกิดลักษณะนิสัยที่ไม่พึงประสงค์

ในการพัฒนาลักษณะนิสัยเด็กเล็กนั้น ครูจะต้องใช้ทั้งสองแนวทางดังกล่าว ประกอบกัน และคอยดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดเพื่อให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น การพัฒนาลักษณะนิสัยของเด็กเล็กจะบรรลุเป้าหมายหรือประสบผลสำเร็จมากขึ้นเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับครู ซึ่งจะต้องมีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองให้ถ่องแท้

สมณ อมรวิวัฒน์ และศิษยา แขมณีนี.(2526) ได้อธิบายถึงแนวทางในการเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเด็กโดยได้จำแนกบทบาทของพ่อแม่ผู้ปกครอง และผู้ดูแลเด็กต่อการ "สั่งสอน ฝึกฝน อบรม น้อมน้อม" เด็กไทยไว้ดังนี้คือ

1. บทบาทในฐานะเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์และการฝึกการปรับตัว

สภาพแวดล้อมที่มีระเบียบ สะอาด และสงบ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้เด็กเป็นคนที่มีระเบียบวินัยละเอียดและมีสุนทรียภาพ ถ้าเขาได้เคยชินกับความสะอาด สงบและขงดงามมาโดยตลอด เขาจะมีกิริยาสุภาพ พุดจาไพเราะห้าวคกรอบข้างของเขาไม่แสดงกิริยาหยาบช้าและคำทอ้งกัน ก็อนหนักที่ขรุขระขากลมเกลี้ยงเมื่อถูกสายน้ำลูบไล้เป็นเวลานานฉันใด สิ่งแวดล้อมย่อมจะขัดเกลาภิรียวาจา ใจของเด็กให้ละน้อม และเป็นผลสำเร็จ ถ้าเวลานานพอ

บ้านและโรงเรียนสามารถจัดสถานการณ์หลายแบบ ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจที่จะทำให้เด็กได้เกิดประสบการณ์ และได้ฝึกการปรับตัวในทางที่ดีขึ้น เด็กจะเป็นคนก้าวร้าว หรือเก็บกดถ้าเขาต้องเผชิญกับความอยุติธรรมอยู่ตลอดเวลา และเขาจะเป็นคนใจกว้าง ถ้าเขาได้เรียนรู้ว่าคนอื่นคิดอย่างไร เขาย่อมมีความคิดแตกต่างไปจากตนได้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ การฝึกแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางอยู่เสมอ เป็นการสอนจริยธรรมที่ดีที่สุดในชีวิตประจำวัน

2. บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้ข่าวสาร ความรู้และข้อเท็จจริงด้านจริยธรรมและวัฒนธรรมแก่เด็ก

การจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกระบบที่บ้านและในชุมชน ย่อมจะต้องมีการให้เนื้อหาสาระที่เป็นหลักการเพื่อนำไปสู่ปฏิบัติ การอบรมสั่งสอน และการสอนที่ดีมิใช่เป็นการปล่อยปละละเลยให้เด็กลองผิดและเรียนรู้ไปตามยถากรรม พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูและผู้ดูแลเด็ก ต้องสามารถใช้เทคนิควิธีนำหลักธรรมมาสั่งสอนเด็กให้รู้จักจริงและรู้แจ้งอีกทั้งสามารถหาข่าวสาร ข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาสนทนา เชื่อมโยงกับหลักธรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เด็กรู้จักแก้ปัญหาโดยการใช้อนุญา

3. บทบาทในฐานะ. เป็นแบบอย่างที่ดีที่ได้เด็กได้เลียนแบบ

พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้ดูแลเด็กเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กที่สุด สิ่งที่เด็กเริ่มเลียนแบบ คือ กิริยา วาจา ต่อจากนั้นเด็กก็จะเลียนแบบการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่ผู้ใหญ่แสดงออก เช่น ท่าทาง อารมณ์ รวมไปถึงวิถีดำรงชีวิตที่มีระเบียบวินัย เรียบง่าย ประหยัด หรือเหลวแหลก คดโกง ฟุ้งเฟ้อ ผู้ใหญ่ใช้เวลาว่างอย่างไร ผู้ใหญ่ตัดสินใจอย่างไร แก้ไขปัญหาอย่างไร เด็กที่อยู่ใกล้ย่อมได้เรียนรู้และเลียนแบบอย่างนั้น

4. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ป้องกันทางเสื่อมและเป็นผู้ส่งเสริมให้เด็ก

พัฒนาพฤติกรรมไปในทางที่ดี

วิธีการที่ผู้ใหญ่พึงปฏิบัติ เพื่อป้องกันทางเสื่อม และส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีแก่เด็กมีดังต่อไปนี้คือ

4.1 ผู้ใหญ่ต้องไม่แยกตนออกจากเด็ก ดังที่มีกฏพูดกันว่า "โลกของผู้ใหญ่" และ "โลกของเด็ก" คนที่แยกกันอยู่คนละสังคม จะมีความเข้าใจกันได้อย่างไร ผู้ใหญ่จึงต้องดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด มีความรัก เมตตาเอาใจใส่ และเทใจสิ่งอื่นใด ต้องมีความเข้าใจเด็กที่จะดำเนินการ ความรู้สึกนึกคิด และปัญหาของเขา

4.2 ความใกล้ชิดและความเข้าใจเด็กทำให้ผู้ใหญ่สามารถ "ป้องกัน" ได้มากกว่าการแก้ไข ผู้ใหญ่จึงเป็นผู้ที่ "แนะทางดี ชี้ทางเสื่อม" ให้แก่เด็ก

4.3 การพัฒนาพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีนั้นควรรู้วิธีการเสริมแรงจูงใจ และให้รางวัล มากกว่าการลงโทษ

4.4 ผู้ใหญ่ควรหาโอกาสได้สังเกตเห็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคม และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์ เปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติดีกับผลที่เกิดขึ้นจากการประพฤติชั่ว

5. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้แก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของเด็กที่มีแนวโน้มไปในทางเสื่อม แล้วให้กลับตัวได้และประพฤติดี

บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูนั้นจำเป็นต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดของเด็กและไม่ควรใช้วิธี "นิ้วทอนร้อยดัดนิ้วนั้น" ซึ่งเป็นวิธีง่ายแต่เสียใจที่สุดในการแก้ไขเด็กที่มีปัญหาทางศีลธรรม เพราะเด็กที่ถูกขับไล่ออกจากบ้าน ออกจากโรงเรียนและออกจากสังคม

เด็กที่มีความรู้สึกว่าคุณครูเข้มงวดไม่เป็นที่ยอมรับนั้น มีโอกาสน้อยเหลือเกินที่จะสนิทถึงความถูกต้อง
ดีงาม ผู้ใหญ่จึงต้องมีความเมตตาและพยายามแก้ไขสาเหตุที่ทำให้เขาประพฤติชั่วไป เช่นนั้น

อนึ่ง ครูเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็ก ควรมีบทบาทในการจัดสภาพการณ์ที่จะ
ช่วยเตรียมเยาวชนของชาติ ให้เป็นผู้มีลักษณะนิสัยที่ดีที่พึงประสงค์ได้เป็นอย่างดี ซึ่ง สุนทร อมรวิวัฒน์
(2527) ได้อธิบายถึงการจัดสภาพการณ์ที่จะสร้างนิสัยที่ดีให้แก่เด็กอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

สภาพการณ์ที่ 1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่สะอาด สงบ และสวยงาม
จะช่วยให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับความสะอาด สงบ และสวยงาม จนเกิดเป็นความเคยชินและติด
เป็นนิสัยแล้ว การที่จะนำความสะอาดกายไปสู่จิตใจที่สะอาดย่อมทำได้ง่าย

สภาพการณ์ที่ 2 การแสดงแบบอย่างที่ดีอยู่เป็นประจำ ครูต้องเป็น
แบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ ดังคติที่ว่า "สอนอย่างไร จงทำอย่างนั้น"

สภาพการณ์ที่ 3 การสร้างสถานการณ์จำลองให้เด็กได้ฝึกการเลือก
และตัดสินใจ ครูอาจสมมติสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กได้ฝึกตัดสินใจว่าควรเลือกทำสิ่งใดที่สนุกสนาน
แต่เป็นการทำชั่ว หรือควรจะเลือกควบคุมใจของตัวเอง ซึ่งเป็นการทำดี มีเหตุการณ์ตัวอย่างที่
แสดงให้เห็นความประพฤติหลาย ๆ แบบให้เด็กเลือก พร้อมทั้งให้เหตุผล โดยครูจะเป็นผู้แนะแนวทาง
และสรุปผลของการทำดีได้ดีและทำชั่วได้ชั่วให้เห็นเด่นชัด การจัดสถานการณ์จำลองเพื่อปลูกฝังนิสัย
ที่ดีนั้น ครูควรให้เทคนิคของการแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร การเล่านิทาน เพลงการรำ
คำพังเพย สุภาษิตต่าง ๆ เข้าประกอบการสอนด้วย

สภาพการณ์ที่ 4 การจัดให้เด็กมีประสบการณ์กลุ่มสัมพันธ์ ควรมี
เทคนิควิธีสอนโดยการจัดแบ่งกลุ่มร่วมกันทำงาน ปกษาหาหรือ วิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกัน ให้เด็ก
ได้มีโอกาสสนทนาถกเถียง อภิปรายแบ่งงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสบการณ์นี้จะทำให้เด็ก
เรียนรู้ว่างานจะสำเร็จได้ต้องช่วยเหลือกัน และเรียนรู้ความแตกต่างด้านความคิดเห็นและลักษณะ
นิสัยของเพื่อน ซึ่งจะแนะแนวทางไปสู่การปรับตัวของเด็กต่อไป

สภาพการณ์ที่ 5 การสร้างเสริมกำลังใจให้ประพฤติดี แม้ว่าการ
ทำดีนั้นต้องเกิดจากความเชื่อมั่นในการเลือกและตัดสินใจของตนเองก็ตาม แต่การจัดสภาพการณ์
ที่จะช่วยเร้าและส่งเสริมให้คนทำดีก็เป็นสิ่งที่ควรทำ การสร้างเสริมกำลังใจนี้เป็นการสนองความ
ต้องการทางสังคม และทางอารมณ์ของเด็ก ครูจะต้องมีวิธีการสร้างเสริมกำลังใจอย่างมีเหตุผล

และไม่พว่่าเพื่อระวังการแข่งชันกันท่่าดีเพื่อหวังรางวัล หรือเกิดการอิจฉาริชยากัน ครูจต้องคอยสังเกตเจตนาแลขพฤติกรรมของนักเรียนอยู่เสมอ

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526)

ได้เขียนแนวการสร้างเสริมลักษณะนิสัยหรือวิธีการอบรมเด็กก่อนวัยเรียน ในคู่มือการอบรมครู ที่เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนไว้ดังนี้ว่า การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้กับเด็กควรจเริ่มใจตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ อยู่ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นผลที่ได้รับจากการฝึกฝนอบรมจะติดตัวไปจนเป็นผู้ใหญ่ และเขาก็จะสามารถอบรมบุตรหลานของเขาต่อไปเช่นเดียวกันที่เขาได้รับการฝึกฝนอบรมในช่วงวัยเด็ก วิธีการปลูกฝังนิสัยที่ดีสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ผู้ใหญ่ต้องท่่าตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กเห็น เนื่องจากเด็กในวัย 3 - 6 ปี เป็นวัยที่ดูดซึมสิ่งแวดล้อม ชอบจดจำเลียนแบบผู้ใหญ่มากลึซิด เช่น พ่อแม่ ครู หรือผู้ดูแลเด็กได้ง่าย ฉนั้นครู ที่เลี้ยงเด็ก หรือผู้ดูแลเด็กจึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติแลขบุคลิกลักษณะที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กได้ หากไม่ครบถ้วนก็ต้องฝึกฝนแลขพยายามปรับปรุงตัว
2. ต้องแก้ไข เมื่อเด็กท่่าานสิ่งที่ไม่ดีไม่เหมาะสม
3. ต้องส่งเสริมในสิ่งที่ดี คือ ปฏิบัติจนเป็นนิสัย
4. ฝึก ให้เด็กช่วยตัวเองได้ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้ และเชื่อฟังผู้ใหญ่

สรุปแนวทางในการพัฒนาลักษณะที่ดีที่ประสงค์ให้เด็กสามารถท่่าได้หลายวิธีทั้งทางตรงแลขทางอ้อมแต่ประการสำคัญที่สุด คือ จขต้องกรท่่าอย่างสม่ำเสมอแลขต่อเนื่อง

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะที่ดีที่ประสงค์หรือลักษณะนิสัยทางสังคม

ที่ล

งานวิจัยในต่างประเทศ

ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

เจอร์ซิลด์ และไฟท์ (Jersild and Fite อ้างใน Hurlock, 1956)

ได้ศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่เคยเข้าศูนย์เด็ก (Day Care Center) กับเด็กที่ไม่เคยเข้าศูนย์มาก่อน ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่เคยเข้าศูนย์มาก่อนมีลักษณะการติดต่อทางสังคม (Social Contacts) ดีกว่าเด็กที่ไม่เคยเข้าศูนย์

ทอมป์สัน (Thomson 1944 อ้างใน Mussen and Other, 1969) ได้ศึกษา

พฤติกรรมเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แตกต่างกัน คือ เด็กกลุ่มแรก จำนวน 11 คน ได้รับการจัดประสบการณ์ที่ครูคอยเอาใจใส่ให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ และมีการติดต่อสัมพันธ์กับเพื่อนอย่างดี ส่วนเด็กอีกกลุ่มหนึ่ง จำนวน 12 คน นั้นครูปล่อยให้เด็กทำกิจกรรมตามลำพัง และจะเข้าไปช่วยเหลือเมื่อเด็กต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น หลังจากการทดลองเป็นเวลา 8 เดือนพบว่า เด็กในกลุ่มแรกมีการติดต่อทางสังคมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีในขณะทำกิจกรรม รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง มีความอยากรู้อยากเห็น และมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่าเด็กในกลุ่มที่ 2

ลอว์เรนซ์ (Lawrence, 1981) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทักษะทางสังคมของเด็ก

อายุ 4 ปี ที่อยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน และโรงเรียนเด็กเล็ก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตรวจสอบทักษะของเด็กอายุ 4 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปฐมวัยในสถานเลี้ยงเด็กกลางวัน โรงเรียนเด็กเล็ก และในสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันและโรงเรียนเด็กเล็กรวมกัน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 4 ปี 4 เดือน ถึง 5 ปี 3 เดือน จำนวน 30 คน ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสังเกตพฤติกรรมเด็กในขณะที่กำลังมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในเวลาที่กำลังเล่นอิสระ ผลการวิจัยพบว่า คะแนนทักษะทางสังคมของเด็กกับเพื่อน คะแนนรวมทักษะทางสังคมของเด็กและความเป็นผู้นำผู้ตามของเด็กทั้ง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ชาร์ลส์ (Charles, 1981) ได้วิจัยเกี่ยวกับการเพิ่มพฤติกรรมที่เอื้อต่อการ

เข้าสังคมของโดยการฝึกพฤติกรรมดังกล่าว 4 อย่าง คือ การยิ้ม การแบ่งปัน การสัมผัส และการยกย่องชมเชย ให้กับเด็กปฐมวัย 4 คน ที่มีข้อบกพร่องในการเข้าสังคม เด็กเหล่านี้จะได้รับการฝึกโดยวิธีการต่าง ๆ คือ การสอน (ทางวาจา) ของครู การใช้ตัวแบบและการให้คำยกย่องชมเชย ผลการฝึกพบว่า (1) เด็กทั้งหมดประสบผลสำเร็จในพฤติกรรมที่ได้รับการฝึก (2) เด็ก

หาพฤติกรรมดังกล่าวไว้ในสถานการณอื่น (3) หลังจากการฝึก 4 สัปดาห์ เด็กทั้งหมดมีพฤติกรรมเข้ม แบ่งปัน และสังคมสูงขึ้น (4) ขณะที่เด็กเล่นโดยอิสระอยู่ในสถานการณที่กำหนด การอยู่หรือไม่อยู่ของผู้ดูแลเด็กมีอิทธิพลต่อเด็กทั้งหมดในด้านอัตราการทำพฤติกรรมที่ฝึกไป

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมเด็กที่พึ่งประสงค์ในประเทศไทย มีการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

ถวิล รักษลณี (2526) ได้ศึกษาพัฒนาการด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคมของเด็กก่อนวัยเรียน เขตบางกอบี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเด็กอนุบาลของโรงเรียนในเขตบางกอบี กรุงเทพมหานคร จำนวน 90 คน มีช่วงอายุ 3 - 6 ปี ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่มีระดับอายุต่างกัน จะมีพัฒนาการทางด้านนิสัยส่วนบุคคลและสังคมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) ได้ทำการศึกษาสภาพการอบรมในศูนย์เด็กปฐมวัย ในด้านพฤติกรรมทางสังคม ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่ คือ การเล่นกับเพื่อน คุยกับเพื่อน รองลงไป ได้แก่ การส่งมอบแนะนำ การพูดทักท้วง-โธ่อาวด การช่วยผู้อื่นทำงานหรือเล่น การเอาของเพื่อนมาทานหรือเล่นโดยเพื่อนไม่อนุญาตและเมื่อหาพฤติกรรมดังกล่าวมาจำแนกเป็นประเภท คือ พฤติกรรมด้านบวก พฤติกรรมด้านลบ และพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำ ในศูนย์เด็กประเภทที่ 2 (ชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษา) จะมีพฤติกรรมด้านบวกและด้านลบเกิดขึ้นมากที่สุด ส่วนพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับภาวะผู้นำนั้นเกิดขึ้นน้อยที่สุด นอกจากนั้นพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนก็มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กด้วย คือ ถ้าในห้องเรียนมีพฤติกรรมการถามของผู้สอนในระดับสูงจะมีพฤติกรรมทางสังคมในด้านการชมเชยเพื่อน การยอมรับความคิดเห็นของตนเอง การเลียนแบบทำตามเพื่อน เกิดขึ้นในระดับสูง

ส่วนห้องเรียนที่มีพฤติกรรมการตอบสนองของผู้เรียนก็มีพฤติกรรมทางสังคมในด้านการชมเชย การเก็บของเล่นเมื่อเลิกเล่น การทำเลียนแบบ เกิดขึ้นในระดับสูงเช่นกัน ถ้าในห้องเรียนผู้เรียนแสดงพฤติกรรมร้องขอสาวาทขอ เรื่องที่มีคนอื่นเกี่ยวข้องเกิดขึ้นมาก ก็มีพฤติกรรมทางสังคมเกี่ยวกับการตีกัน แบ่งของกันและก้าวร้าวภัยสิทธิของผู้อื่น เกิดขึ้นในระดับสูงด้วย

ธีราทร กุลนาพันธ์ (2530) ได้ทำการศึกษาผลการเล่นต่างกลุ่มอายุที่มีต่อ พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า การเล่นต่างกลุ่มอายุทำให้เด็กมีพฤติกรรม ทางสังคมแตกต่างกัน โดยเด็กที่มีอายุน้อยกว่าได้มีโอกาสเล่นกับเด็กที่มีอายุมากกว่า จงทำให้ เด็กทั้ง 2 ระดับ อายุรับรู้พฤติกรรมที่พึงประสงค์ในระดับใกล้เคียงกัน เด็กอายุน้อยกว่าจะรับรู้ พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มากกว่าเด็กที่อายุมากกว่า ส่วนเด็กที่มีอายุมากกว่าจะเรียนรู้พฤติกรรม การใช้สิทธิของคน และพฤติกรรมการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีขึ้น

พรณี กั้นธรากร (2523) ได้ศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมของเด็กก่อนวัยเรียน ที่มีภูมิลำเนาต่างกันในจังหวัดสงขลา จากการศึกษาพบว่าเด็กที่มีผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน มีจริยธรรมไม่ต่างกัน แต่เด็กที่มีผู้ปกครองมีระดับการศึกษาสูงและปานกลาง มีจริยธรรมสูงกว่าเด็ก ที่มีผู้ปกครองมีระดับการศึกษาต่ำ

โครงการวิจัยและการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนชั้นเด็กเล็กใน โรงเรียนประถมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527) ได้ทำการศึกษา ความพร้อมของนักเรียนชั้นเด็กเล็ก ในด้านการเรียนอ่าน คณิตศาสตร์ กรรพจนการเบื้องต้นทาง วิทยาศาสตร์ และจริยธรรมหรือสังคมนิสัย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีความพร้อมใน การเรียน 3 ด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ส่วนความพร้อมด้านจริยธรรม (สังคมนิสัย) นั้น ไม่แตกต่างกัน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527) ได้ทำการศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอนที่ครูในกลุ่มทดลองในโครงการศึกษา และพัฒนา รูปแบบการจัดการ เรียนการสอนชั้นเด็กเล็กใช้ ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมสร้างเสริมสังคมนิสัย และการสร้างเสริม ทักษะกรรพจนการคิด เป็นทักษะที่ครูจัดกิจกรรมเพื่อฝึกน้อยที่สุด

ทิพย์สุดา นิลสินธพ (2523) ได้สร้างแบบทดสอบความพร้อมทางด้านจริยธรรม สำหรับเด็กก่อนวัยเรียน โดยมีขอบเขตเนื้อหาด้านจริยธรรมในเรื่องความมีระเบียบวินัยและการ รู้จักเคารพสิทธิผู้อื่น ความเชื่อเพื่อเพื่อน มีเมตตา และมีสำนึก ความซื่อสัตย์และความยุติธรรม ความเสียสละ ความกตัญญู ความสามัคคี และให้มีความร่วมมือ ความขยัน เอาใจใส่และรับผิดชอบ ความสามารถในการควบคุมตนเอง ผลการวิจัยพบว่าแบบทดสอบที่สร้างขึ้นสามารถนำไปใช้กับเด็ก ก่อนวัยเรียนได้ทุกข้อ

สมจิตร เอื้องอรุณ (2528) ได้ทำการทดลองสอนนิสสัยทางสังคมโดยใช้สื่อที่เน้นศิลปะวัฒนธรรมไทย เพื่อสร้างเสริมเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยแก่เด็กก่อนวัยเรียน และได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนิสสัยทางสังคมเรื่องความขยันหมั่นเพียร ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มารยาทที่ดีและการมีสัมมาคารวะ ความอดทนอดกลั้น ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งเจตคติต่อวัฒนธรรมของเด็กก่อนวัยเรียนที่ครูสอนโดยใช้สื่อที่เน้นศิลปะวัฒนธรรมไทย และที่ครูสอนโดยใช้สื่อที่ไม่เน้นศิลปะวัฒนธรรมไทย มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นิสสัยทางสังคม และเจตคติต่อวัฒนธรรมไทยสูงกว่านักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนที่ใช้สื่อไม่เน้นศิลปะวัฒนธรรมไทยอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

บรรพต พรประเสริฐ (2530) ได้ทำการทดลองสอนจริยธรรมให้แก่เด็กเรียนอนุบาลโดยใช้นิทานและเกม และศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของเด็กที่ได้รับการสอนโดยใช้นิทานและกลุ่มที่ได้รับการสอนโดยใช้เกม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีมโนทัศน์ทางจริยธรรมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

อรพรรณ บินตา (2533) ได้ทำการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการพัฒนา ลักษณะนิสสัยทางสังคมอย่างเป็นระบบแก่เด็กเล็ก รูปแบบ คือ การจัดกิจกรรมการสอนให้นักเรียนเกิดความรู้เข้าใจและเห็นคุณค่าของลักษณะนิสสัยที่ต้องการปลูกฝังและจัดกิจกรรมฝึกให้นักเรียนได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนตามแผนการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กเล็กที่บูรณาการกิจกรรมการสอนและฝึกลักษณะนิสสัยทางสังคมอย่างเป็นระบบ มีคะแนนมโนทัศน์เกี่ยวกับลักษณะนิสสัยทางสังคมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมหรือพัฒนาลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับเด็กนั้นสามารถทำได้ ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญและความสนใจเป็นพิเศษโดยเฉพาะผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็ก อันได้แก่ ครูและผู้ปกครอง